

Az olvasószolgálat és a tájékoztatás megújulása a FSZEK központi könyvtárában

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtárában a hároméves rekonstrukció után megújult a tájékoztató szolgálat is. A százezer kötetes Szabadpolc, a Médiatár és a Gyermekkönyvtár mind-mind új szolgáltatások olvasóinknak. A tizenegy új olvasóteremben, köztük az általános, az irodalmi, a művészeti, a társadalomtudományi és a bölcséleti olvasóteremben az irodalmi bibliográfia adatbázisa, a kézikönyvek és folyóiratok mellett CD-ROM-okkal és internetes lehetőségekkel is találkozhatnak olvasóink.

Az 1998-ban induló és 2001 szeptemberében lezáruló, négy teljes évig tartó átépítés és rekonstrukció kihatott az olvasószolgálat és a tájékoztatás egészére. A könyvtárosok tevékenysége sok új elemmel gazdagodott. A többszörösére növekedett alapterületen új terek, új termék belépése korábban hiányzó szolgáltatások bevezetését tette lehetővé. Megemelkedett az olvasótermi férőhelyek száma, és a 11 olvasóteremben a polcokon elhelyezett kézikönyvek mennyisége is megtöbbszörözött a Wenckheim-palota gyönyörű, de igencsak „kinőtt” tereiben elhelyezett művek számához képest.

Megváltoztatta a tájékoztató munkát az is, hogy a katalógus immár számítógépre került: a számítógépes rendszer, illetve a keresési technikák elszámoltatása, bemutatása is belépett a könyvtárosok feladatai közé. A teljes olvasószolgálati tevékenységre hatottak a könyvtár új feladatai. A korábbi évtizedekben nem fogadtuk az úgynevezett „kikapcsolódó olvasókat”, és 16 éven alul nem iratkozhattak be hozzánk a fiatalok. A valamennyi olvasó-, pontosabban könyvtárhasználó réteg fogadása a korábbihoz képest lényegesen más olvasószolgálati viselkedést, tájékoztatói magatartást igényel.

Tekintsük át, hogy látogatóinknak milyen tájékoztatási pontokon nyújtunk segítséget. A főbejáraton át az átriumba jutó látogató már messziről látja a „Központi információ” feliratot. A felvilágosítást nyújtó pont szervesen illeszkedik a könyvtár adminisztrációs övezetébe. Itt történik az olvasó első orientálása: melyik szintre, melyik terembe menjen, ha könyvet, CD-t akar kölcsönözni, egy-egy konkrét mű hol található meg, milyen olvasótermek állnak rendelkezésére, és így tovább.

Kölcsönözni a szabadpolcon elhelyezett könyvekből a földszinti Böngészőben, az első emeleti gyermekkönyvtárban és a II. emeleti szabadpolcos tér anyagából lehet. (A Böngésző tér anyagáról, témacsoportjairól bővebben Kiss Katalinnak a Közhasznú információs szolgálatról írott cikkében lehet olvasni.)

Az 1999 óta gyarapított, és egy-két bezárt könyvtár gazdag állományával kiegészített újonnan létesített részlegünkben, a tizenötezer kötetes Sárkányos gyermekkönyvtárban válogathatnak a gyerekek, de a szülők és nagyszülők is. A legkisebbeknek szánt képeskönyvek, színes, képes mesekönyvek, meseregények mellett megtalálhatók az állatregények, versgyűjtemények, technikai vagy történelmi ismeretterjesztő művek. A gyermekkönyvtárosok délelőttönként iskolai osztályokat, óvodai csoportokat fogadnak, foglalkozásokat tartanak. Az elmúlt évben szervezett 58 rendezvény közül kiemelkednek a „Sárkányos lovagrend” rendezvényei, de más alkalmakkor mesefelolvasásokat, kézműves foglalkozásokat, filmvetítéseket tartanak a gyermekkönyvtárosok, illetve meghívott művészek.

A FSZEK központi könyvtára fennállása óta hagyományosan zártraktáros rendszerben működött. 1992-től helyeztük el szabadpolcon az újonnan beszerzett könyveket. A rekonstrukció egyik sürgetője és „kirobbantója” éppen a szabadpolcos tér rohamos növekedése volt. A könyvtár modern szárnyában, a 2. szinten elhelyezkedő térben ma már csaknem 100 ezer kötetből válogathatnak a munkájukhoz és tanulmányaikhoz, igényes kikapcsolódásukhoz és művelődésükhöz könyvet keresők. A könyvtár 700 ezer kötetet elérő állományának nagy része raktárban található, kéri lappal kikérhető, és ami nem védett kötet, 20–25 perces

várakozás után kikölcsönözhető. A 1990 előtt kiadott, de gyakran kért művek a szabadpolcra kerülnek. A szabadpolcos elhelyezésnek tehát az a kritériuma, hogy milyen gyakran kölcsönzik a dokumentumot. Ez a mozgás a raktárak és szabadpolc között még nem zárult le teljesen. A raktári kérések száma később biztosan csökkenni fog, de egy értéken megáll – mindig lesz kereslet a ritkábban használt művekre. Az állomány ilyen megosztása is kihat a tájékoztató munkára.

A nem könyv típusú, audiovizuális dokumentumokat a központi könyvtárban a Médiatárból lehet kölcsönözni. Ez a szolgáltatás is merőben új. Az átalakítás előtt csak egy kis videokazetta-gyűjtemény és néhány CD-ROM állt olvasóink rendelkezésére. Az új szárny megnyitásától, 2000 novemberétől a könnyűzenei CD-k (dzsessz, pop, rock stb.) kölcsönzése is lehetővé vált. (A komolyzenei CD-eket és lemezeket a központi könyvtár Zenei gyűjteményében, a Pálffy-palotában használhatják, kölcsönözhetik olvasóink.) A videógyűjtemény széles választéka mellett 2002 májusától DVD-k kölcsönzésével is olvasóink rendelkezésére állunk (az első hónapban 331-et kölcsönöztek belőlük). A CD-ROM-ok is nagyon népszerűek olvasóink körében, ezért igyekszünk a legszelebb választékot beszerezni számukra.

Az internet- és számítógép-használat új és felfutó szolgáltatásunk. A korábbi egy-két gépet 2000-ben 10, 2001-ben 20 számítógépre növeltük immár külön teremben. Az előnyös díjszabás miatt az igénybevétel folyamatos. Az internethasználatot jelentősen befolyásolni fogja az ingyenes internet belépése. A központi könyvtár IKB pályázaton nyert 10 új számítógépe ingyenes internetkapcsolattal már 2002. június végétől olvasóink rendelkezésére áll. Természetesen ezen a ponton is merőben új típusú tájékoztató munkát kell végeznünk. A tájékoztató könyvtárosok megtanulták a hagyományos munka során, hogy egy kérdést százféleképpen lehet feltenni, hogy alternatívákban, szinonimákban kell gondolkodni. Ezért igen hasznos tanácsokat tudunk adni a legkülönbözőbb keresésekhez, és megkezdtük a jelentkezők internetre, illetve könyvtárhasználatra, információkeresési technikákra való oktatását is.

A tájékoztató munka fontos színterei a szakolvasótermek. A kézikönyveket, referenzmunkákat az általános olvasóteremben, az irodalmi, társadalomtudományi, művészeti és bölcséleti olvasótermekben, valamint a szociológiai olvasóteremben helyeztük el. A Wenckheim-palota műemlékvéde-

lem alatt álló, gyönyörűen rekonstruált olvasótermeibe be lehet vinni az olvasnivalót, míg a Baross utcai új szárny és a Reviczky utcai palota olvasói tereiben a könyvek mellett számítógépek is rendelkezésre állnak: részben a Corvina rendszerű OPAC-kal, részben más könyvtári adatbázisokkal, CD-ROM-okkal.

Az irodalmi olvasóteremben a könyvtárosok és olvasóink is sűrűn használják az irodalmi analitikus bibliográfiát, amelyet a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtára készít 1964-től, s amely 1993-tól számítógépen készül. CD-ROM-on is megjelenik a szociológiai információ és a Budapest gyűjtemény adatbázisával együtt. Az irodalmi adatbázisban jelenleg 80 ezer tétel található. A régebbi, 1964–1993 közötti időszakból kiválogattuk és retrospektív bevitellel az adatbázisban kereshetővé tettük a legfontosabb tanulmányokat, mintegy 20 ezer tételt. (Természetesen a régi, cédula formájú katalógus is megtalálható a könyvtár 5. szintjén.) Az irodalmi bibliográfia napokban megjelenő CD-ROM-ja a régi anyag mellett a 2001-es és 2002 első félévi tételeket is tartalmazza majd. E kiadványt még a Textar program segítségével állítottuk elő, de a jövőben szeretnénk a Corvina analitikus moduljával dolgozni.

A minőségi tájékoztatáshoz, pontos információk adásához felhasználható eszköztárunk hagyományos, nyomtatott dokumentumai mellé felsorakoztak az új elektronikus eszközök: CD-ROM-ok, távoli adatbázisok, internet, más könyvtárak elektronikus katalógusai. A korábbi tájékoztató könyvtárosi munkához képest jelentős változást jelent ezen eszközök használata: olyan keresésekben, bibliográfiák összeállításában is tudunk már segíteni, amelyekre korábban – gyűjtőkori korlátok miatt – nem volt lehetőségünk. Az általános olvasóteremben – amely egyben a telefonos információszolgáltatás egyik pontja is – az általános-lexikonok, enciklopédiák mellett a természettudományok, alkalmazott tudományok, a földrajztudomány és a történelem kézikönyvei mellett a referenzmunkában felhasználható mintegy 70 CD-ROM-hoz is hozzájuthatnak olvasóink. A legsűrűbben használt adatbázisok: a Verstár, a Gondolatár, a Pressdok, a HVG, és a napilapok CD-ROM-jai. Külföldi folyóiratok lelőhelyének feltalálására a Nemzeti Periodika Adatbázist használjuk, de az MNBS, MNBP adatbázisaira is gyakran klikkelünk.

A művészeti olvasóterem több ezer kézikönyve mellé több CD-ROM társul, s mindezek mellett a központi könyvtár több művészeti szakkönyvtárral

együtt részt vesz egy művészeti konzorciumban. Így ez év tavaszától a Grove Online (művészeti lexikon és adatbázis) és a Bibliography of History of Arts CD-ROM-jának hozzáférését is biztosítjuk olvasóinknak.

A bölcseleti olvasóterem (a 0-s szak, valamint a filozófia, pszichológia, vallás olvasóterme), a társadalomtudományi és a szociológiai olvasóterem szolgálja a társadalomtudomány iránt érdeklődő olvasókat. Az előbbi kiegészül egy euroatlanti integrációs gyűjteménnyel, amely tartalmazza az Európai Unióval kapcsolatos CD-ROM-okat is (szerződésszövegek, magyar és angol nyelvű adatbázisok), ahonnan az Európa-szerverre is be tud lépni olvasóink könyvtárosi segítséggel.

Könyvtárunk előfizet a *Figyelő*, a *Napi Gazdaság* online változataira, A Világ országai c. MTI-adatbázisra. Emellett más internetes oldalakra is belépünk, ha a referenzkérdés megoldása azt igényli.

A FSZEK központi könyvtára megalapítása óta több száz folyóiratra fizetett elő, s jelentős részüik azóta meg is van a könyvtár állományában. Magyar és idegen nyelvű, társadalomtudományi szak- és általános ismeretterjesztő lapok, hetilapok és folyóiratok bekötött évfolyamai vonzzák a főváros lakóit. Ma is több száz folyóiratra fizet elő könyvtárunk (506 magyarra, 205 külföldre); egy részüket a földszinti Böngészőben, többségüket az általános olvasóteremben, a szociológiai olvasóterem galériáján, a helytörténeti, illetve a kerületi újságokat a Budapest gyűjtemény olvasótermében helyeztük el. Mikrofilmolvasó-másolókészülék is szolgálja a használók kényelmét.

Könyvekből és folyóiratokból (kivéve a bekötött napilapokat) részleteket lehet másolni a könyvtár minden emeletén elhelyezett önkiszolgáló fénymásoló gépek segítségével. Száz évnél régebbi, rossz állapotú könyvekből és folyóiratokból, valamint a bekötött napilapokból fotomásolat készítésére van lehetőség. Sokat számít a gyors tájékoztatásban, hogy a bekötött periodikák jelentős, keresett része szabadon elérhető.

Olvasók a megújult könyvtárban

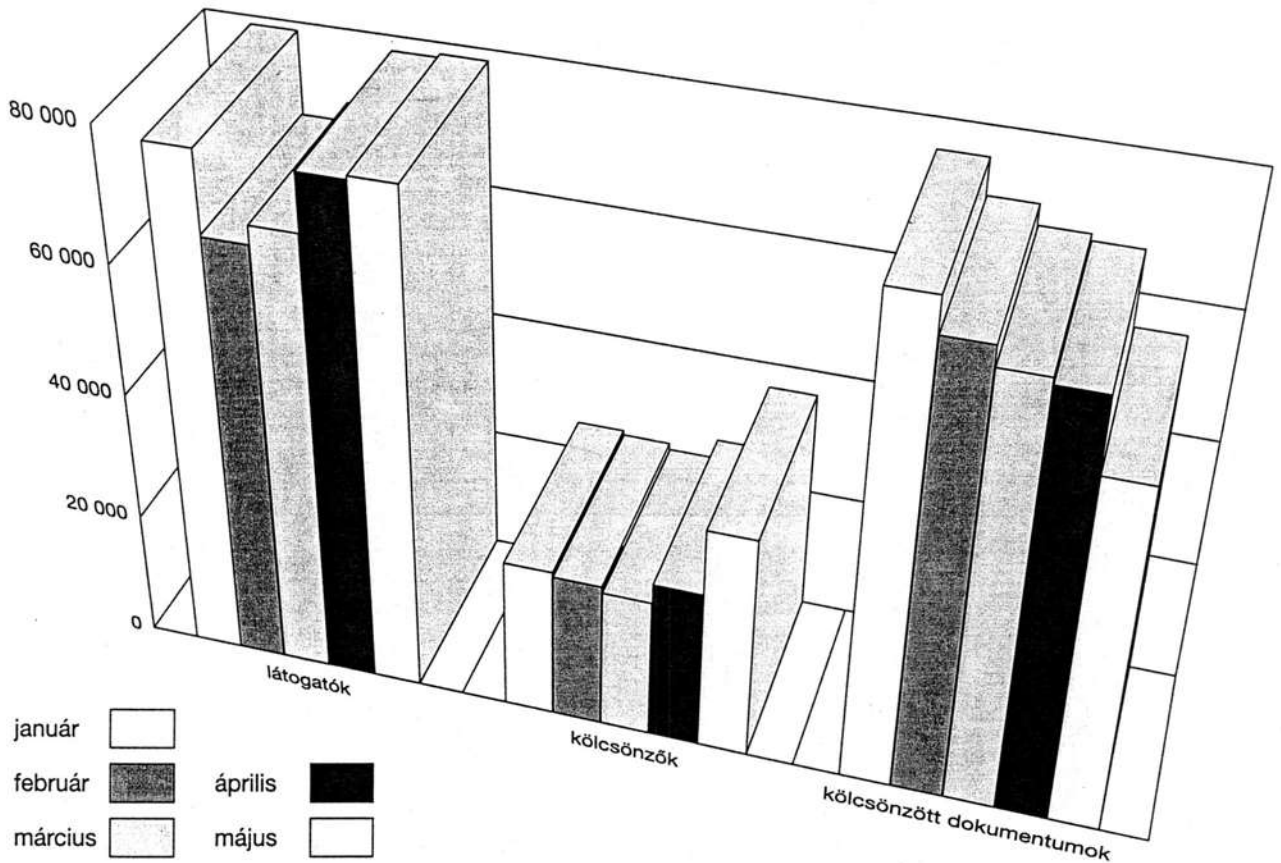
2000 novemberétől, de főképpen a 2001. szeptemberi teljes megnyitástól folyamatosan emelkedik mind a látogatók, mind a beiratkozott olvasók száma. 2002 első félévében havonta 70 és 80 ezer

között mozgott a látogatók száma (lásd 1. ábra), és havonta 4500–5000 új olvasó iratkozott be. Naponta átlagosan 3500 ember lép be hozzánk, vizsgaidőszakban egy-egy napon elértük a 4400 főt is. Összehasonlításképpen: alig három éve az átlagos napi látogatószám 1200 volt, a rekordot 1700 fő jelentette.

2002. augusztus elején 48 083 beiratkozott olvasó volt a központi könyvtárban. (Megoszlásukat lásd a 2. ábrán.) Tapasztalatainkat a statisztikai adatok is megerősítik: olvasóink 54%-a tanuló, általános és középiskolai, de főleg felsőoktatási intézménybe járó diák. Ez utóbbi kategóriát 22 308 fő, 46% képviseli. Természetesen a 48 ezer beiratkozott olvasó nem mindegyike kölcsönöz folyamatosan: hat-ezer körüli regisztrált olvasó csak a könyvtár helybeni szolgáltatásait veszi igénybe, mások rövid időre szüneteltetik kölcsönzésüket. Havonta állandó értéket mutat a kölcsönzések és a kölcsönzött kötetek száma: 29–30 ezer kölcsönző 55–60 ezer kötet könyvet, összesen 70–78 ezer dokumentumot kölcsönöz (1. ábra).

A kölcsönzött kötetek között a legkeresettebb 10 mű listáját jelenleg *Salinger* Zabhegyezője vezeti. Szorosan mögötte *Shakespeare* Vihar című színműve és *Wass Albert* Valaki tévedett c. elbeszéléskötete áll. A kikölcsönzöttek között sok a gimnáziumi vagy egyetemi kötelező olvasmány (*Eöt-vös: A falu jegyzője*, *Bahtyin: A szó esztétikája*, *Jauss: Recepcióelmélet* stb.), de sokan utaznak Amszterdamba a kikölcsönzött útikönyv tanúsága szerint, vagy olvassák *Vámos Miklós*, *Csányi Vilmos* könyveit, avagy *Helen Fieldingtől* Bridget Jones naplóját és *García Marquez* A szerelemről és más démonokról című regényét is.

A központi könyvtárban 2001 májusában és júniusában 1-1 hétig regisztráltuk a kérdéseket, illetve olvasóinkkal – 828-an vállalták – kérdőívet töltöttünk ki. Ebből kitűnik, hogy a válaszolók – akiknek 57%-a egyetemi vagy főiskolai tanuló volt – elsősorban és leggyakrabban kölcsönözni jöttek a könyvtárba (88%), ezt követi a helyben olvasás (69%) és a folyóirat-olvasás (56%). Számottevő mértékben az általános információszerepel még; az egyéb szolgáltatások igénybevétele lényegesen kisebb arányú. Megkérdeztük, hogyan keresnek a könyvtár állományában. A válaszokból kitűnik, hogy legtöbben (88%) a számítógépes katalógusban próbálkoznak, 45%-uk a könyvtárost hívja segítségül. Ez a magas számarány az olvasóink nagy részét kitevő főiskolások és egyetemisták számának köszönhető; zömük ismeri és

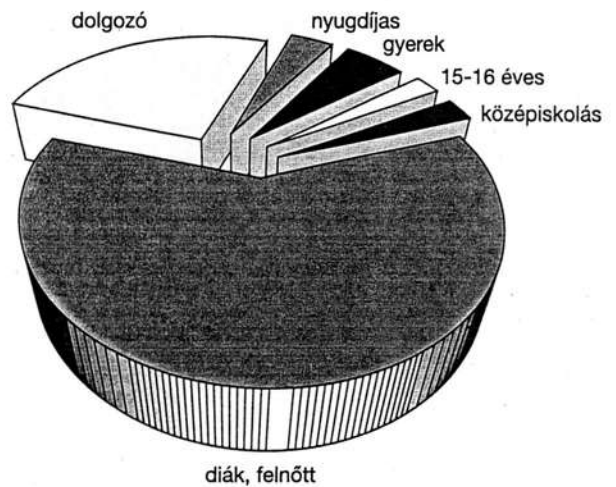

1. ábra A látogatók száma, kölcsönzők és kölcsönzött kötetek számának alakulása 2002 első öt hónapjában

használja a számítógépet, könnyen megbarátkozik a Corvinával. (Az azóta eltelt idő alatt szinte mindenki hozzászólt a számítógépes kereséshez.)

A könyvtárosok a legtöbb tájékoztatási ponton feljegyezték a referenzkérdéseket e két hét alatt. A kérdések zöme könyvek meglétére, feltalálási helyére vonatkozott. A böngészésben az aktuális jogszabályokra vonatkozó, és speciálisan a külföldi továbbtanulással kapcsolatos, az irodalmi olvasóteremben kifejezetten az irodalmi kérdések, versidézetek, aforizmakérdések domináltak, az általános olvasóteremben pedig a folyóiratokra vonatkozó kérdések voltak túlsúlyban. Olvasóink egyre nagyobb része másolja le a folyóiratcikket vagy tanulmányt, ha csak az olvasótermi példányt találja a könyvtárban, s ehhez a fénymásoláshoz gyakran szükséges a könyvtáros segítsége (másológépek beállítása, papírbetöltés stb.).

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az olvasószolgálat szinte minden ízében korszerűsödött, feszesebbé vált, és az olvasók összetételének színesedésével nagyon változatos lett. A hagyó-

2. ábra Beiratkozott olvasók

mányos tájékoztató munka sem hagyományos már, hiszen könyvtárunkban már tizenöt éve kiegészül a közhasznú szolgálattal, és valóban megfelel a modern kor követelményeinek, mind a könyvtárosok felkészültségét, mind pedig az eszközök korszerűségét illetően.